

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет історії та філософії
Кафедра історії України

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Соціально-економічний та культурний розвиток міста

Вознесенськ у XVIII – на початку XX ст.»

«The social-economic and cultural development of Voznesens'k

in the XVIII-th – the beginning of the XX-th centuries»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Кришко Тетяна Сергіївна

Керівник д.і.н., проф. Гончарук Т.Г. _____

Рецензент д.і.н., проф. Дьомін О.Б.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1
протокол № __ від _____ 2018 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис)

Бачинська О.А.
(прізвище, ініціали)

(підпис)

Сминтина О. В.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Аналіз джерел та історіографії.....	11
1.1. Аналіз джерел.....	11
1.2. Аналіз історіографії.....	17
1.2.1. Дорадянська література.....	18
1.2.2. Радянська література.....	19
1.2.3. Сучасна література.....	23
Розділ 2. Заснування та розвиток міста Вознесенська в період від першої згадки до кінця XVIII ст.....	28
Розділ 3. Становище та розбудова міста Вознесенська (1800–1861 роки).....	49
Розділ 4. Вознесенськ в період після реформи 1861 року – до Першої світової війни 1914 року.....	74
Висновки.....	90
Список джерел та літератури.....	94

ВСТУП

Одним із найважливіших чинників формування національної свідомості народу є вивчення історії. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії, можна чітко зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє. Вивчення минулого своєї країни, а насамперед свого рідного міста, є дуже цікавим та важливим.

Актуальність теми визначається тим, що дослідження проблем, пов'язаних з генезисом, формуванням й еволюцією міських поселень на теренах Південної України є важливою складовою дослідження комплексу проблем історичного розвитку даного регіону. Однією з найбільш дискусійних проблем регіональної історії Півдня України є проблема витоків південноукраїнських міст таких як: Вознесенськ, Одеса, Сімферополь та ін., яка розташована на межі історії, краєзнавства й урбаністики.

Історія Вознесенська є найменш вивченою в порівнянні з іншими, більш розвиненими містами України. Особливо це стосується початкового етапу історії міста, який розглядався дослідниками здебільшого у руслі освоєння і заселення Північного Причорномор'я. Багато документів знаходиться не тільки в архівах Миколаївської, Одеської областей, а й в сусідніх країнах, які нами ще не опрацьовані.

Не може бути нічого цікавішого й актуальнішого, ніж знайомство з історією рідного краю. Звернення до найважливіших подій минулого нашої української історії дає можливість розуміти і оцінювати ті минулі події, що відбувалися в певну історичну добу. Вивчення цих подій завжди збагачує нас унікальним матеріалом для глибокого розуміння сучасності, спонукає для правильного вирішення цілого ряду питань у майбутньому. До вивчення таких подій належить краєзнавство. Воно дає змогу крізь призму історії рідного краю побачити історичні події, відкрити нові обрії історичного бачення, виховати у молодого покоління любов до рідного краю.

Бурхливі події сьогодення часто примушують нас повертатися назад і заглядати в наше минуле, аж до самих витоків. Не можна пізнати історію свого народу, не можна опанувати історію своєї держави, якщо не знаєш історію свого рідного міста чи села, звідки пішов твій родовід. Історія краю складається з історії міст і селищ, кожне має своє міцне коріння минулого.

Мета дипломної роботи Метою запропонованого дослідження є розкрити сутність процесу виникнення й розвитку міста Вознесенська у визначений період, що полягає у науково-дослідницькому опрацюванні матеріалів з історії міста, як почерпнутих нами з писемних пам'яток, а також підтверджених наукових гіпотез, на основі архівних документів, так і з фольклорних джерел: легенд, переказів та оповідей старожилів міста, дослідити територію міста до його заснування, зробити акцент на заснування та початковий етап будівництва і простежити подальший розвиток міста в період, визначений хронологічними межами даного дослідження. А також детально охарактеризувати історіографічну та джерельну базу дослідження з даної теми.

Відповідно до поставленої мети, у роботі вирішуються наступні дослідницькі **завдання**:

1. обґрунтувати методи дослідження й підходи до вирішення основних завдань
2. проаналізувати та поетапно дослідити специфіку розвитку через дослідження особливостей архітектурно-планувального, соціально-економічного, демографічного, соціально-політичного, культурного розвитку міста від часу його виникнення до початку XX століття.
3. з'ясувати походження назви, дослідити соціальний і етнічний склад населення міста в окремий період.
4. охарактеризувати соціально-економічний, політичний і культурний розвиток міста цього ж періоду.

5. детально опрацювати наукову, художню літературу, з теми дослідження та поєднати їх у дипломній роботі.

6. з'ясувати ступінь репрезентативності джерельної бази дослідження та на основі нововиявлених архівних матеріалів.

Об'єктом дослідження є історичні процеси зумовлені даною територією з часів заселення Північного Причорномор'я до початку XX століття.

Предметом дослідження є територія і саме місто Вознесенськ, як економічний та культурний центр Миколаївської області та історіографічне вивчення його розвитку у визначений період.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію міста Вознесенська.

Хронологічні межі охоплюють період з кінця XIII до початку XX ст. Нижня межа встановлена не точно, оскільки відомості про перші поселення у Вознесенському районі сягають глибини віків: виявлено рештки поселення та скарб бронзових знарядь праці доби бронзи, кургани скіфських часів, два поселення перших століть н.е. Верхня межа дослідження – Вознесенськ до початку Першої світової війни.

Методи дослідження. Дипломна робота базується на основних методологічних принципах історичної науки: історизмі, системності, науковій об'єктивності при висвітленні історичних процесів, явищ та фактів. При розробці теми використовувалися такі загальнонаукові методи:

- історичний (завдяки використанню історичного методу досягається поглиблене розуміння суті проблеми і з'являється можливість формулювати більш обґрунтовані рекомендації по новому об'єкту);
- хронологічний (для встановлення послідовності історичних подій, які вплинули на процес розвитку міста в цілому);
- метод узагальнення (для формування загальних висновків з даної проблематики);

- історико-порівняльний (ґрунтується на порівняннях – важливому методі наукового пізнання. Об’єктивною основою цього методу для дослідження даної теми є порівняння економічного, соціального та культурного розвитку міста впродовж заданого періоду, в процесі порівняння відкривається можливість для пояснення історичних фактів, розкриття їх сутності, а саме для порівняння схожості і відмінності кожного вивченого року та порівняльна характеристика становища території міста та його розвитку в період чи то бузьких козаків, чи військових поселень чи скасування кріпацтва;

- статистичний метод використаний для проведення паралелі між роками, можна прослідкувати кількісне охоплення і дослідити масові, зокрема суспільні, явища і процеси (простежити динаміку, склад населення, зміни в економічному, соціальному розвитку);

- історико-генетичний метод (сутність його полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє найбільшою мірою наблизитися до відтворення реальної історії об’єкта дослідження. При цьому історичне явище відображається у найбільш конкретній формі. Пізнання йде послідовно від одиничного до особливого, а потім – до загального);

- біографічний метод(система методів і способів дослідження, діагностики, корекції і проектування індивідуального життєвого шляху особистості, у даній роботі фрагменти біографії градоначальників, командирів, царів, видатних діячів культури, мистецтва, які тою чи іншою мірою були пов’язані з історією дослідженої території).

- методи кількісного аналізу дали можливість отримати цифрову інформацію про динаміку змін об’єкта і предмета роботи, декодування їхніх особливостей на різних рівнях історичної дійсності.

- методи класифікації й типологізації використані для виділення характерних закономірностей за сукупністю схожих (відмінних) ознак. Вони були задіяні при аналізі історіографічного доробку та джерельної бази.

Аналіз історіографії Дослідження будь-якої історичної проблеми тісно пов'язане із вивченням та урахування наукових розробок, які тим чи іншим чином її торкаються. Це дає змогу не тільки урахувати новітні тенденції в історичній науці, а й перенести більшу частину уваги на малодосліджені аспекти, поглибивши їх новими джерелами та висвітливши раніше не розкриті питання.

Дослідження даної теми зумовлене опрацюванням літератури здебільшого краєзнавчого характеру. Фактичною основою даного дослідження насамперед являється використання краєзнавчих нарисів з історії Миколаївщини та історії самого Вознесенська зокрема.

Всю історіографічну спадщину варто розділити не стільки за методологічним, скільки за хронологічним принципом. Дослідження даної теми привело до вивчення значного пласту літератури, що й лягло в основу її групування на групи: дорадянська, радянська і сучасна. Основна увага зосереджена на працях таких авторів як : Слободянюк Б.Й., Захарова Р.І., Дорошенко О.М., Ложешник А.С., Цубенко В.Л. Шигіна В.В. та ін..

Таким чином, у нових історичних умовах небувало зросли як увага, так і масштаби історико-краєзнавчих видань, вперше сформувалася справжня історіографічна база для дослідження даної теми. У той же час, залишається ще безліч проблем, які потребують своєї уваги як на регіональному, так і на всеукраїнському рівнях.

Наскільки недостатніми й дотичними є наукові дослідження з проблеми, настільки ж не надто широкою і значною мірою розпорошеною, хоч й досить різноманітною є **джерельна база**.

Для здійснення роботи були залучені різноманітні архівні матеріали, які здебільшого вводяться до наукового обігу вперше: укази, рапорти, описи, статистичні дані та ін. Велика кількість архівних джерел, використаних автором, зберігається у сховищах державних архівів Одеської та Миколаївської

областей. Для здійснення роботи були залучені архівні матеріали, які здебільшого вводяться до наукового обігу вперше.

В період дослідження даної теми автором було опрацьовано низку архівних справ що стосуються історії м. Вознесенська та області заданого періоду. Це в першу чергу Державний архів Одеської області, такі фонди: Ф. 1 Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора, Ф. 2. Канцелярія Одеського градоначальника, Ф. 3 Головний статистичний комітет Новоросійського краю, . Ф. 5. Управління Тимчасового одеського генерал-губернатора, Управління Головного начальника Південних поселень, Ф.42 Канцелярія попечителя Одеського учбового округу, Ф. 307. Управління Одеського поштово-телеграфного округу, Ф. 252. Одеська контора іноземних поселенців Півдня Росії.

А також було досліджено у Державному архіві Миколаївської області. Ф. 230. Канцелярія Миколаївського військового губернатора, м. Миколаїв Херсонського повіту Херсонської губернії, де знайдено справи стосовно будівництва та благоустрою порту в Миколаїві та про заснування портових митниць у Миколаєві та Очакові. Дані документи мають виняткове значення, тому що не дублюються іншими джерелами.

Основу джерельної бази в даному дослідженні становлять опубліковані джерела: спогади, документи, карти, статті з газет. Цінним джерелом для вивчення історії краю взагалі, сучасного його розвитку – зокрема, є тематичні статистичні збірки, галузеві видання, статті місцевих газет.

Теоретична і практична цінність даної роботи полягає в тому, що її матеріали розширюють знання з адміністративної, політичної, військової, правової та соціальної історії досліджуваного регіону в заданий період. Зібраний матеріал може бути використаний у подальшому дослідженні історії краю, при написанні узагальнюючих наукових праць з історії Південної України, при підготовці нового видання “Історії міст і сіл України”. Робота

становить інтерес для дослідників, котрі вивчають феномен генезису, формування й еволюції міста в різних його проявах.

Результати дослідження можуть застосовуватись у системі середньої та вищої освіти; при підготовці вузівських курсів та спецкурсів з історії України та краєзнавства при створенні музейних експозицій. Перспективним є застосування результатів роботи в програмах зі збереження та відновлення історичної спадщини міста, також дане дослідження в перспективі буде використане автором для написання краєзнавчого нариса за подібною тематикою.

Структура дипломної роботи визначається змістом проблеми, поставленою метою і завданнями. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел.

В першому розділі проаналізовано історіографічні здобутки та охарактеризовано джерельну базу дослідження(наявні роботи істориків можна поділити на дорадянські, радянські і сучасні, були залучені архівні матеріали, які здебільшого вводяться до наукового обігу вперше, а також простежується широкий аналіз опублікованих джерел).

Другий розділ – це ґрунтовна характеристика території на якій відбулося становлення Вознесенська та й самий процес заснування міста: досліджено передумови, причини заснування(основна увага зосередженна на таких аспектах як : урочище Гард, Бугогардівська паланка, Вознесенськ – центр Бузького козацького війська, офіційне заснування, створення плану та перші етапи будівництва міста).

Третій розділ описує розвиток міста з початку свого офіційного існування до I половини XIX століття, де представлено дослідження історії міста в період існування Бузького козацького війська, а також детально дослідженню розбудову та розвиток території під час кавалерійських маневрів 1837 року, велика увага зосередженна на становищу військових поселенців.

І на завершення четвертий розділ – це розділ присвячений характеристиці розвитку міста в період з II половини XIX до початку XX століття, а саме після реформи 1861 року (скасування кріпацтва) до початку Першої світової війни, що встановлено верхньою межею дослідження даної теми.

Матеріали дипломної роботи пройшли апробацію у вигляді виступу на Всеукраїнській науковій конференції з історії України для студентів та аспірантів «Хаджибеївські читання» у статті «Становлення та розвиток м. Вознесенська(Соколи) XIII середина XIX ст.».

У даній дипломній роботі використано 70 пунктів літератури та 48 одиниць джерел.

ВИСНОВКИ

У результаті даного дослідження були зроблені наступні висновки.

Соціально-економічний та культурний розвиток міста Вознесенськ у XVIII- на початку XX ст. був насичений великою кількістю подій та явищ, що вплинули на подальший його розвиток, які зображені та дослідженні крізь призму історії південної України.

Виконана магістерська робота з історії виникнення, розвитку міста Вознесенська, в окремий період – одного з найбільш великих промислових, культурних і історичних центрів Миколаївської області, однозначно засвідчує, що цей населений пункт має непросту й довготривалу історію. Історія рідного краю завжди манить своєю загадковістю і цікавістю, це автор підтвердила для себе, дослідивши історію Вознесенська.

Узагальнюючи можна дійти висновків, що у даному дослідженні повністю розкрита сутність процесу виникнення й розвитку міста Вознесенська, що полягає у науково-дослідницькому опрацюванні матеріалів з історії міста, як почерпнутих нами з писемних пам'яток, а також підтверджених наукових гіпотез, на основі архівних документів, так і з фольклорних джерел, досліджена історія міста від заснування до періоду Першої Світової війни.

Основні завдання намагалася виконати і, як це було можливо, знайти нові дані і ще невідкриті сторінки рідного краю. Красзнавча робота виявилась дуже цікавою і водночас клопіткою.

В процесі написання даної роботи було досліджено територію міста до його заснування: на основі опублікованих джерел виявлено, що поблизу міста знайдено кістки мамонта, виявлено рештки поселення та скарб бронзових знарядь праці доби бронзи, кургани скіфських часів, два поселення перших століть н.е. та римські монети II ст. н. е.

Задовго до заснування міста на території сучасної Вознесенщини відбувалися події, які мали велике значення як для нашого регіону, так і для

історії в цілому. В XV ст. на високій горі південної околиці сучасного Вознесенська стояла турецька фортеця Чичаклей. Саме в цей час, у 1430 році на перехресті річок Південний Буг та Мертвовід було закладено укріплення-фортецю під назвою Соколець, від якого і пішов Вознесенськ. Соколець впродовж XV століття виконував роль пограничної фортеці на краю безмежного Дикого поля, де продовжували хазяйнувати татарські загоны й через яке ординці вирушали на завоювання північних руських князівств.

За часів Запорізької Січі, на місці колишньої фортеці був козацький зимівник Соколи Бугогардівської паланки. За Кючук-Кайнарджирським миром 1774 р. до Російської імперії переходили землі ліворуч від Південного Бугу. На цих землях було розташовано створений ще під час війни 1768 – 1774 рр. козацький полк, що отримав назву Бузьке козацьке військо, канцелярія якого знаходилася в станиці Соколах.

Зробивши акцент на заснування та початковий етап будівництва і простеживши подальший розвиток міста в період, визначений хронологічними межами даного дослідження, слід звернути увагу на наступні аспекти, зокрема слід відзначити те, що історія міста сягає 1795 роком коли відбулося урочисте заснування Вознесенська, про що повідомлялося всією імперією Указом від 13 червня 1795 року.

Велике значення відігравало створення проекту за яким будувалося місто, на що автор звернула особливу увагу. За проектом Вознесенськ повинен був стати значним адміністративним і торговим центром на півдні Росії. Основними містоутворюючими факторами для Вознесенська намічалися адміністративний, культурно – просвітницький, фактор зовнішньої і внутрішньої торгівлі, а також промисловості. Вознесенськ, отримав свою назву з нагоди церковного свята – Вознесіння Господнього.

У 1803 - 1817 роках Вознесенськ – центр Бузького козацького війська, заснована військова канцелярія. Поселення козаків поділялися на три округи на чолі з окружними начальниками. Військо мало нести прикордонну службу на

Дністрі. Козаки поряд з військовою службою займалися землеробством і тваринництвом. На початку російсько-турецької війни 1806–1812 козаки брали участь в осаді Ізмаїла, боях у Бессарабії, Молдові, Волощині, боротьбі з чумою в Одесі. Під час війни з Наполеоном I 1812-1814 рр. діяли в складі партизанських загонів Д.В.Давидова, О.С. Фігнера, О.М. Сеславіна, успішно воювали у Франції, за що нагороджені георгіївським штандартом "За хоробрість".

Вдруге Вознесенськ почав активно забудовуватися з 1818 року, коли став одним із центрів військових поселень Новоросійського краю. Особливо широкого розмаху будівництво набуло під час підготовки до Всеросійських військових маневрів, що були призначені на літо 1837 року.

Великі маневри як наймасштабніша подія в історії міста відіграли дуже важливу роль у подальшому розвитку Вознесенська. Населений пункт почав не тільки зовні набувати рис повноцінного міста, але і в плані внутрішнього життя пішов значно вперед: в торгівлі, в культурі, промислах ремесла. Але всю першу половину XIX століття Вознесенськ залишався військовим поселенням, що гальмувало його розвиток.

Хоча на початку 1861 року і вийшов з ведення військових поселень, проте довго ще не міг звільнитися від опіки, в сенсі різних розпоряджень поселень начальства, в місті відбувається розбіжність в адміністративному управлінні через те, що селяни підкоряються своїми господарствами не міській думі, а своєму начальству. Але вже з 1862 року особливо прискорився розвиток торгівлі, у зв'язку з відкриттям Миколаївського торгового порту. Вознесенськ на той час став і важливим містом торгівлі хлібом. Торгівля міста незначна, особливо внутрішня. У ньому знаходиться: 12 лавок, готель, заїжджий двір, винний льох, два заводи - цегельний і вапняний. Наприкінці XIX - початку XX століття працювали народна школа, двокласне і чотирикласне училища, чоловіча і жіноча гімназії.

Події у місті під час революції 1905-1907 рр. продемонстрували організованість робітників і селян, їх здатність до рішучих виступів проти експлуататорів, їх здатність до рішучих виступів проти експлуататорів. Але ця революція не дала селянству землі, а тому питання про неї не було розв'язано, горючий матеріал революції лишається на порядку денному майбутніх революційних подій.

Варто зазначити, що для написання даної роботи автору довелося ознайомитися та використати великий доробок історіографії, як з краєзнавчої тематики так і праці з загальної історії України та значної кількості джерел: опублікованих документів, указів, спогадів, статей з газет, та архівних матеріалів, опрацьованих в Одеському та Миколаївському державному архівах, що детально представлено аналізом в першому розділі роботи.

На основі архівних досліджень автором було охарактеризовано строкатість населення Бузького козацького війська в окремі періоди його існування у вигляді власного контент-аналізу, що представлений у роботі у формі діаграм.

Важливою ланкою дипломної роботи є пошукова праця, цікавою вона є тоді, коли перед тобою відкриваються назви вулиць, урочищ, місцин. На основі розповідей старожилів можна уявити собі місце знаходження та зародження населеного пункту, історію походження прізвищ.

Історія краю є дуже цікавою і різноманітною ще через такий факт, що з історією Вознесенська пов'язана діяльність таких постатей, як імператриця Катерина II, цар Павло I, інженер Ф.П. Де Волан, художник Е.А. Кібрик.

Знати історію свого міста, цікаво розповідати її, згадувати легенди та оповіді старожилів, вміти зацікавити молоде покоління, посилаючись на архівні джерела та літературні твори, навчити зрозуміти минуле, бачити сучасне, мріяти про майбутнє - заповітна мрія кожної людини.

Вознесенськ має неперевершені історичні цінності, їх треба систематично вивчати, залучаючи вчених, щоб зробити нашим загальним надбанням.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

1. Держархів Миколаївської області, ф. 230 (Канцелярія Миколаївського військового губернатора, м. Миколаїв Херсонського повіту Херсонської губернії), оп. 1, спр. 4139 (Про відкриття в Миколаєві торгового порту та його благоустрій. 1862 р.), 161 арк.
2. Держархів Миколаївської області, ф. 230 (Канцелярія Миколаївського військового губернатора, м. Миколаїв Херсонського повіту Херсонської губернії), оп. 1, спр. 5023 (Про заснування портових митниць у Миколаєві та Очакові. 1860-1864 рр.), 182 арк.
3. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 220, спр. 10 (Про заснування та утримання в м. Вознесенську повітового училища для дітей Бузького козацького війська. 1806 р.), 162 арк.
4. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 191, спр. 46 (Про добування Бузького граніту поблизу м. Вознесенська. 1832 р.), 112 арк.
5. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 200, спр. 46 (Про прибуття в м. Вознесенськ членів турецького уряду на військові маневри. 1837 р.), 162 арк.
6. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 44, спр. 80 (Про асигнування грошей на утримання народного училища. 1869 р.), 8 арк.

7. Держархів Одеської області, ф. 2 (Канцелярія Одеського градоначальника), оп. 7, спр. 2 (Відомості міністерства внутрішніх справ 13/21030. 1803-1919 рр.), арк 1-3.

8. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 218, спр. 5 (Про патріотичний намір поміщика колезького асесора Скаржинского сформувати із власних людей ескадрон з нагоди вторгнення ворога в межі Росії. Тут також про медалі Все милостивіше пожалуваних воїнам оно́го ескадрону для носіння в пам'ять 1812 року встановлених. 1812 р.), 39 арк.

9. Держархів Одеської області, ф. 1 (Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора), оп. 218, спр. 8 (Про Бузьке козацьке військо. 1807 р.), 359 арк.

10. Держархів Одеської області, ф. 252 (Одеська контора іноземних поселенців Півдня Росії), оп. 1, спр. 434 (Про заборону проживати громадянам міста Вознесенська відійшовшого під відомство військового поселення, по колоніям. 1822 р.), 5 арк.

11. Держархів Одеської області, ф. 307 (Управління Одеського поштово-телеграфного округу), оп. 7, спр. 846 (Про проведення телеграфної лінії Одеса-Вознесенськ-Миколаїв, 1905 р.).

12. Держархів Одеської області, ф. 307 (Управління Одеського поштово-телеграфного округу), оп. 7, спр. 765 (Про проведення телеграфної лінії Одеса-Вознесенськ-Миколаїв. 1901 р.), 185 арк.

13. Держархів Одеської області, ф. 307 (Управління Одеського поштово-телеграфного округу), оп. 7, спр. 765 (Про влаштування телеграфної мережі в м Вознесенську. 1910 р.), 402 арк.

14. Держархів Одеської області, ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу губернатора), оп. 35, спр. 1833 (Відомості про хід навчально-виховної роботи і викладачів у Вознесенській гімназії. 1910 р.), 257 арк.

15. Держархів Одеської області, ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу губернатора), оп. 35, спр. 1867 (Про учнів у Вознесенській гімназії (списки). 1912 р.).

16. Держархів Одеської області, ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу губернатора), оп. 35, спр. 1920 (Про діяльність вознесенської чоловічої гімназії. 1914 р.).

17. Держархів Одеської області, ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу), оп. 35, спр. 1858 (Відомості про діяльність вознесенської жіночої гімназії. 1911 р.), 265 арк.

18. Держархів Одеської області, ф. 5 (Управління Тимчасового одеського генерал-губернатора), оп. 1, спр. 1382 (Про непомірне стягування податків з рядових у відставці в передмісті Вознесенська. Скарга. Переписка. 1885 р.), 247 арк.

19. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 8 (Про будівництво соборної церкви в м. Вознесенську. 1849 р.), 538 арк.

20. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 293 (Про затвердження плану забудови м. Вознесенська. 1859 р.), 530 арк.

21. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 405 (Про вибірку каменю з каменеломні м. Вознесенська і с. Арнаутівка. 1862 р.).

22. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 402 (Про чисельність населення, про економічний стан міста. 1858 р.), 92 арк.

23. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 599 (Відомості про чисельність населення. 1888 р.).

24. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 1, спр. 599 (Про будівництво колодязів у степу, 1864 р.), 19 арк.

25. Держархів Одеської області, ф. 7 (Управління Головного начальника Південних поселень), оп. 2, спр. 10 (План м. Вознесенська. 1795 р.).

26. Держархів Одеської області, ф. 3 (Головний статистичний комітет Новоросійського краю), оп. 1, спр. 23 (Свідчення про хід торгівлі і рух судноплавства в Новоросійському краї за 1846 р. 1847 р.), 47 арк.

27. Держархів Одеської області, ф. 3 (Головний статистичний комітет Новоросійського краю), оп. 1, спр. 55 (Про Новоросійське козацьке військо з 1828 р. до 1858 р. 1858 р.), 41 арк.

Опубліковані джерела

Документи

28. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ (1713–1776) / [ред кол. : Л.З. Гісцова, Л.Я. Демченко]. – Київ : Наук. думка, 1994. – 234 с.

29. Городские поселения в Российской империи. – СПб. : Тип. т-ва «Общественная польза», 1865. – Т. 5. – Ч. 2: Херсонская губерния, Черниговская губерния, Якутская губерния, Ярославская губерния. – 615 с.

30. Дубровин Н.Ф. Сборник военно-исторических материалов / Н.Ф. Дубровин. – СПб. : Военная типография, 1894. – Вып. 7: Бумаги князя Григория Александровича Потемкина-Таврического: 1788-1789 гг. – 396 с.

31. Зябловский Е.Ф. Статистическое описание Российской империи в нынешнем ее состоянии с предварительными понятиями о статистике и с общим обозрением Европы в статистическом виде / Е.Ф. Зябловский. – СПб. : В Морской тип., 1815. – Ч. 3. – 392 с.

32. Народное ополчение в Отечественной войне 1812 г. : сборник документов / под ред. Л.Г. Бескровного . – М. : Академия наук СССР, 1962. – 548 с.

33. Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. Херсонская губерния. Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел. – СПб. : б.и., 1904. – 319 с.

34. Полное Собрание Законов Российской Империи : собрание первое (с 1649 по 12 декабря 1825 года) : в 48 т. – СПб. : Тип. 2-го Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1830. – Т. 23, № 17300. – С. 641.

35. Суворов А.В. Сборник документов / под. общей ред.: А.В. Сухомлина, В.Д. Стырова. – М. : Военное издательство военного министерства Союза ССР, 1951. – Т. 2. – 688 с.

36. Томилов Р.Н. Топографическое описание доставшимся по мирному трактату от Аттаманской порты во владение Российской империи землям, 1774 года / Р.Н. Томилов // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1868. – Т. 7. – С. 166-198.

37. Фабрициус И.В. Археологическая карта Причерноморья УССР. – Киев : и-во АН УССР, 1951. – Т. 1. – 131 с.

38. Филиппович И.Н. Летопись прихода Петро-Павловской церкви с. Мигеи, Елисаветградского уезда, Херсонской епархии (окончание) / И.Н. Филиппович // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1902. – Т. 24, ч. II. – С. 1-32.

39. Флоровский А.В. Отечественная война и Новороссийский край / А.В. Флоровский // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1913. – Т. 31, ч. I. – С. 23-51.

40. Шкавриков В.А. Планировка городов России XVIII и начала XIX века / В.А. Шкавриков. – М. : Изд. Всесоюзной Акад. архитектуры, 1939. – 256 с.

41. Шмидт А.И. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Херсонская губерния / А.И. Шмидт. – СПб. : Тип. Калиновского, 1863. – Ч. 2. – 1022 с.

42. Шмидт А.И. Несколько новых документов о Запорожской Сечи и ее землях / А.И. Шмидт // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1860. – Т. 4. – С. 467-469, табл. XI.

43. Янсон Ю.Э. Статистическое исследование о хлебной торговле в Одесском районе / Ю.Э. Янсон. – СПб. : Тип. Калиновского, 1870. – 166 с.

Спогади

44. Глинка С.Н. Записки о 1812 г. / С.Н. Глинка. – СПб. : в тип. Имп. Российской акад., 1836. – 362 с.

45. Демидов А.Н. Путешествие в Южную Россию и Крым через Венгрию, Валахию и Молдавию, совершенное под руководством г-на Анатоля Демидова гг. Сансоном, Гюйо, Левелье, Рафффе, Руссо, Нордманом и Дю Понсо / А.Н. Демидов. – М. : В типографии Семена, 1853. – 543 с.

Преса

46. Калина О.Є. «Вознесенщина революційна» : історико-хронологічний нарис у газеті з продовженням (з історії рідного краю, до 70-річчя Компартії України) / О.Є. Калина // Радянська правда. – 1988. – № № 96-151. – Червень – вересень.

47. Руденко Т.О. Вознесенськ за 120 лет своего существования: История Вознесенщины. (Повесть в газете с продолжением) [Электронный ресурс] / Т.О. Руденко. – Новый город. – 2009-2010. – № 47-51 (2009), № 1-18 (2010). – Режим доступа : <http://mognovse.ru/sny-obrashenie-k-chitatelnyam-gazeti-novij-gorod-kak-mi-i-obesh.html>. (10.10.18)

48. Ярошенко В.О. Залюблений у землю / В.О. Ярошенко // Вісті Вознесенщини. – 2001. – 18 жовтня.

Література

49. Бачинська О.А. Козацтво в «післякозацьку» добу української історії / О.А. Бачинська. – Київ : Вища школа, 2011. – 287 с.
50. Бачинський А.Д. Козацтво на Півдні України. 1775-1869 / А.Д. Бачинський, О.А. Бачинська. – Одеса : Маяк, 1995. – 55 с.
51. Богомолов Н.Ф. Вознесенск : историко-краеведческий очерк с древнейших времен до наших дней / Н.Ф. Богомолов. – Николаев : Богомолов, 2009. – 168 с.
52. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII ст. / А.В. Бойко. – Запоріжжя : ТанDEM-У, 1997. – 204 с.
53. Бош Є.Б. Жовтневі дні на Правобережжі / Є.Б. Бош. – [2-е вид.] – Харків : Державне видавництво України, 1925. – 31 с.
54. Васильев А.А. Русские соединенные армии при Бородине 1812 г.: состав войск и численность / А.А. Васильев. – М., 1997. – 132 с.
55. Вознесенщина моя зоряна : історико-краєзнавчий нарис / уклад. : Р.І. Захарова [та ін.]. – Вознесенськ : Вознесенська друкарня, 2003. – 209 с.
56. Гончарук Т.Г. Григорій Потьомкін – гетьман українського козацтва / Т.Г. Гончарук. – Одеса : Астропринт, 2002. – 144 с.
57. Гончарук Т.Г. Хаджибей. Одеса та українське козацтво (1415-1797 рр.): до 210-ї річниці штурму Хаджибейського замку / Т.Г. Гончарук, С.Б. Гуцалюк. – Одеса, 1999. – 400 с. – (Невичерпні джерела пам'яті ; т. III).
58. Гриневич Е. Соколы, Вознесенск – казацко-еврейский город [Електронний ресурс] / Е. Гриневич // Матеріали XII міжнародної наукової конференції «Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи – Єврейське краєзнавство та колекціонування». – Режим доступу : <http://judaica.kiev.ua/old/Conference/conf2004/23-2004.htm>. (23.09.18)
59. Грін А.А. Карпо Трохимович Соленик / А.А. Грін. – Київ : Мистецтво, 1963. – 60 с.

60. Гуржій О.І. Заселення Південної України у XVIII ст. і роль козацтва в цьому процесі / О.І. Гуржій. – Київ : Основи, 1998. – 189 с.

61. Гуржій О.І. Проблеми формування південних губерній Російської імперії в політиці Катерини II / О.І. Гуржій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2017. – 76 с.

62. Дорошенко О.М. Внесок родини Скаржинських у розвиток архітектурної справи на території Південної України (кінець XVIII – XIX століття) / О.М. Дорошенко // Етнос. Культура. Духовність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [“Інноваційні моделі розвитку туристичної інфраструктури України. Буковинське та світове старообрядництво: історія, культура, туризм”], (Чернівці, 23-24 вересня 2006 р.). – Чернівці : Глибоцька друкарня, 2006. – Ч. 2. – С. 78-84.

63. Дорошенко О.М. Доброчинно-меценатська діяльність Скаржинських: церковна та освітня справа / О.М. Дорошенко // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. Сер.: Історія. – 2012. – Т. 180, вип. 168. – С. 17-21.

64. Дорошенко О.М. Духовний спадок родини Скаржинських (історія Архангело-Михайлівської та Петро-Павлівської церков) / О.М. Дорошенко // Культура народів Причорномор'я / Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – 2009. – № 164. – С. 67-70.

65. Дорошенко О.М. Петро Михайлович Скаржинський: походження та діяльність / О.М. Дорошенко // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв, 2008. – Т. 83, вип. 70 : Історичні науки. – С. 131-133.

66. Дорошенко О.М. Рід Скаржинських в історії Південної України (середина XVIII – початок XIX століття) / О.М. Дорошенко. – Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2011. – 164 с.

67. Дружинина Е.И. Северное Причерноморье в 1775-1800 гг. / Е.И. Дружинина. – М. : АН СССР, 1959. – 279 с.

68. Дружинина Е.И. Южная Украина в 1800-1825 гг. / Е.И. Дружинина. – М. : Наука, 1970. – 388 с.
69. Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма: 1825-1860 / Е.И. Дружинина. – М. : Наука, 1972. – 384 с.
70. Егоров В.Л. Историческая география Золотой Орды в XIII-XIV веках / В.Л. Егоров. – М. : Наука, 1985. – 359 с.
71. Зубов Б.Н. Развитие кораблестроения на юге России / Б.Н. Зубов. – Калининград : Книжное изд-во, 1990. – 383 с.
72. История городов и сел Украинской ССР : в 26 т. Николаевская область / гл. редкол.: П.Т. Тронько (пред.) и др. ; АН УССР, Ин-т истории. – Киев : Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1981. – 712 с.
73. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Миколаївська область / гол. ред. кол. П.Т. Тронько (голова) та ін. – Київ : Головна редакція Української енциклопедії АН УРСР, 1971. – 772 с.
74. Історія Української РСР : у 8-ми т., 10-ти кн. / гол. ред.: Шевелєв А.Г. ; АН УРСР. – Київ : «Наукова думка», 1977. – Т. I. – 444 с.
75. Кандаурова Т.Н. Военно-поселянское хозяйство по посемейным спискам: социально-экономический аспект и опыт количественного анализа / Т.Н. Кандаурова // Круг идей: развитие исторической информатики. Труды II конференции ассоциации «История и компьютер». – М., 1995. – С. 396-414.
76. Кандаурова Т.Н. Военные поселения в России 1810–1857 гг. (проекты и их реализация) / Т.Н. Кандаурова // Вестник Московского университета. Сер. 8. История. – 1990. – № 1. – С. 61-71.
77. Кандаурова Т.Н. Двор военного поселянина на юге России) / Т.Н. Кандаурова // Формы сельскохозяйственного производства и государственное регулирование. XXIV сессия симпозиума по аграрной истории Восточной Европы : тезисы докладов и сообщений (Москва, 27- 30 сентября 1994 г.). – М., 1994. – С. 59-63.

78. Каюк Д.Г. Нобілітація запорозької старшини наприкінці XVIII – початку XIX ст. / Д.Г. Каюк // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 1999. – Вип. 8. – С. 34-52.

79. Ковальова О.Ф. Бугогардівська паланка : науково-популярне дослідження / О.Ф. Ковальова. – Миколаїв : Іліон, 2011. – 300 с.

80. Ковальова О.Ф. Нариси історії культури Південного Прибужжя. (Від витоків до початку XX століття) / Ковальова О.Ф., Чистов В.П. – Миколаїв : Тетра, 2000. – Кн. 1. Із минулого культурного життя на Миколаївщині. – С. 28-35.

81. Козацтво на Півдні України. Кінець XVIII – XIX століття / [Бачинська О.А., Маленко Л.М., Прігарін О.А., Шиян Р.І.]. – Одеса : Маяк, 2000. – 250 с.

82. Козацькі поселення на Миколаївщині. Історія та легенди : навч. посібник для вузів культури та мистецтва / В.Я. Дрізо [та ін.]. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2001. – 56 с.

83. Краснюк И.В. Вознесенский художественный музей Е.А. Кибрика / И.В. Краснюк. – Одесса : Маяк, 1990. – 56 с.

84. Кришко Т.С. Становлення та розвиток м. Вознесенська(Соколи) XIII середина XIX ст. / Т.С. Кришко // «Хаджибеївські читання»: матеріали Всеукраїнської наукової конференції з історії України для студентів та аспірантів. – Одеса : Букаєв Вадим, 2016. – С. 30-37.

85. Кухарук А.В. Большие кавалерийские маневры 1837 года под г. Вознесенском в контексте политики николаевской России / А.В. Кухарук // Величие и язвы Российской империи : международный научный сборник к 50-летию О.Р. Айрапетова. – М. : Издательский дом «Регнум», 2012. – С. 111-120.

86. Левченко Л.О. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805-1900) : навчальний посібник / Л.О Левченко. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – 300 с.

87. Ложешник А. Козаки – учасники штурму фортеці Хаджибей 1789 р. за формулярними списками старшини Чорноморського війська 1804 р. / А. Ложешник // Південний захід. Одесика : історико-краєзнавчий науковий альманах ; гол. ред. В.А. Савченко. – Одеса : Друкарський дім, 2014. – Вип. 17. – С. 96-131.

88. Ложешник А.С. Отамани Бузького козацького війська: просопографічний портрет / А.С. Ложешник // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 36. – С. 54-58.

89. Ложешник А.С. Старшина Бузького козацького війська кінця XVIII – початку XIX ст.: зміна функціональних обов'язків, чисельність та національний склад [Електронний ресурс] / А.С. Ложешник // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – 2013. – Вип. 29. – С. 24-30. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2013_29_4 (10.11.18)

90. Ложешник А.С. Старшина козацьких військ на півдні України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): просопографічний портрет : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Аліса Сергіївна Ложешник. – Одеса, 2017. – 509 с.

91. Ованесіян В.П. Долина богини Даны / В.П. Ованесіян. – Вознесенськ : Вознесенська друкарня, 2001. – 194 с.

92. Петров А.Н. Война России с Турцией 1806-1812 гг. / А.Н. Петров. – СПб. : Военная тип., 1885. – Т. 1. – 431 с.

93. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою / О.В. Русина. – Київ : Альтернативи, 1998. – 320 с.

94. Сидоренко О.Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі (IX – середина XVII ст.) / О.Ф. Сидоренко. – Київ : Наукова думка, 1992. – 229 с.

95. Скальковский А.А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского : в 3-х ч. / А.А. Скальковский. – Одесса : Одесская типография, 1885. – Ч. 1. – 367 с.

96. Скальковський А.А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1731-1823 / А.А. Скальковский. – Ч. 2. – Одесса, 1838. – 388 с.
97. Скальковський А.О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького / А.О. Скальковський. – Дніпропетровськ : Січ, 2003. – 678 с.
98. Слободянюк Б.Й. Вознесенськ (історико-краєзнавчий нарис) / Б.Й. Слободянюк. – Одеса : Маяк, 1972. – 36 с.
99. Слободянюк Б.Й. Вознесенськ (краєзнавчий нарис) / Б.Й. Слободянюк. – Вознесенськ : Вознесенська друкарня, 1998. – 38 с.
100. Слободянюк Б.Й. Вознесенськ (нарис) / Б.Й. Слободянюк. – Одеса : Маяк, 1974. – 32 с.
101. Слободянюк Б.Й. Вознесенське намісництво / Б.Й. Слободянюк // Українська Радянська Енциклопедія : в 12-ти т. ; гол. ред. кол.: Бажан М.П. – Київ : Поліграфкнига, 1976. – Т. 2. – С. 162.
102. Смирнова А.О. Тюркські кочовики на південному Заході України (VI –XIV ст.) / А.О. Смирнова // Краєзнавчий альманах. – Миколаїв, 2002. – Вип. 2. – С. 46-49.
103. Стеценко Л.П. Іван Карпенко-Карий (І.К. Тобілевич). Життя і творча діяльність / Л.П. Стеценко. – Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1957. – 304 с.
104. Столетие Военного министерства. 1802–1902. Главное управление казачьих войск : исторический очерк. – СПб. : Синодальная тип., 1902. – Кн. 3. – С. 258-259.
105. Тимофеенко В.И. Города Северного Причерноморья во второй половине XVIII в. / В.И. Тимофеенко. – Киев : Наукова думка, 1984. – 222 с.
106. Україна: герби та прапори / [авт. проекту та упор. : В.Г. Кисляк, О.А. Нескоромний]. – Київ : Парламентське вид-во, 2010. – 456 с.

107. Федоров Д.В. Игрушечная армия (Из быта южнорусских кантонистов) / Д.В. Федоров // Исторический вестник. – 1899. – Т. 78. – № 10. – С. 148–172.

108. Хиони И.А. Бугские казаки и их борьба против феодально-крепостнического гнета (последняя четверть XVIII – первая четверть XIX века) : дисс. канд. ист. наук / И.А. Хиони ; Одесский гос. ун-т. – Одесса, 1973. – 507 с.

109. Цубенко В.Л. Документи з історії військових поселень в Україні / авт.-упорядн. Цубенко В.Л. ; гол. ред. Матвеев С.О. ; Одеський державний економічний університет ; Відділ історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. – Харків : САГА, 2008. – 376 с.

110. Цубенко В.Л. З історії військово-господарських формувань в Україні: Новоросійське (Херсонське) військове поселення кавалерії. 1817–1857 рр. / В.Л. Цубенко. – Одеса : Optimum, 2006. – 218 с.

111. Цубенко В.Л. Історія Новоросійського (Херсонського) військового поселення кавалерії, 1817-1857 рр. : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Валерія Леонідівна Цубенко ; Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 276 с.

112. Цубенко В.Л. Розвиток господарства у Новоросійському військовому поселенні кавалерії / В.Л. Цубенко // Український селянин : зб. наук. пр. – Черкаси, 2002. – Вип. 6. – С. 71-73.

113. Цубенко В.Л. Школи військової підготовки в Новоросійському військовому поселенні / В.Л. Цубенко // Науковий збірник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2002. – Вип. 13. – С. 11-13.

114. Шевченко Н.В. Вхідження території сучасної Миколаївщини до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського (XIV–XV ст.) / Н.В. Шевченко. – Херсон : Олді-плюс, 2002 – 46 с.

115. Шигин В.В. Тайный сыск генерала де Витта / В.В. Шигин. – М. : Вече, 2011. – 384 с.

116. Юркин И.Н. Демидовы: Учёные, инженеры, организаторы науки и промышленности / И.Н. Юркин. – М. : Наука, 2001. – 333 с.
117. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків : у 3-х т. / ред. кол.: П.С. Сохань (голова) [та ін.] ; АН Української РСР, Археографічна комісія, Інститут історії. – Київ : Наукова думка, 1990. – Т. 1. – 596 с.
118. Ячменихин К.М. Военные поселения в русской дореволюционной и советской историографии / К.М. Ячменихин // Вестник Московского университета. Серия 8. История. – 1985. – № 3. – С. 63-71.